

**ŠVEC OVÁ, ADRIANA – GÁBRIŠ, TOMÁŠ. DEJINY ŠTÁTU,
SPRÁVY A SÚDNICTVA NA SLOVENSKU. PLZEŇ,
ALEŠ ČENĚK, 2009 (RECENZIA)**

MGR. MIROSLAV LYSÝ, PHD.

KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Spolupráca dvoch právnych historikov pôsobiacich v Bratislave a v Trnave priniesla pre rok 2009 ovocie v podobe novej učebnice Dejiny štátu, správy a súdnictva. V prípade T. Gábriša ide už o tretí učebný text v krátkej dobe. Na učebnici je poznať rukopis oboch autorov, ktorí sa ambiciózne pokúsili o novú koncepciu systému právnych dejín.

Chronologicky je práca vymedzená od najstarších čias až po zánik ČSFR v roku 1992. Chronologické členenie je však v práci menej dôležité ako tematické. Autori sa rozhodli tému rozdeliť na dva typy štátov na našom území: na feudálny štát (teda Veľká Morava a Uhorsko do roku 1848) a občiansky štát (1848 – 1992), a v rámci týchto základných dvoch okruhov sa podujali osobitne spracovať štátne inštitúcie, súdnictvo či správu. Zvolený prístup má pre študentov tú výhodu, že si môžu plastickejšie osvojiť základy právnych odvetví (resp. jednotlivých inštitútov), čo im pomôže v neskoršom štúdiu pri pozitívno-právnych disciplínach. Nevýhodou je naopak nevyhnutné zjednodušenie, pretože autori týmto členením asi chceli zdôrazniť rozdiel medzi občianskym štátom založeným na formálnej rovnosti pred zákonom, a štátom, ktorý mu predchádzal, v ktorom mal každý obyvateľ iné práva. Ak sa však pred vytvorením právneho partikularizmu takmer všetci obyvatelia krajiny spravovali v zásade rovnakým právom, potom by sa žiadalo členenie nie na dve časti, ale na tri. Je vlastne trochu sporné, do akej miery možno hovoriť o feudálnom štáte v prípade Veľkej Moravy.¹ Vzhľadom na trochu špecifický vývoj do 13. storočia by sa preto azda žiadalo toto obdobie skúmať osobitne. Aj vznik občianskeho štátu nebol, samozrejme, jednoduchý a jednoznačný, autori preto správne naznačili ťažkopádnosť tejto transformácie.²

Zvolená štruktúra však v konečnom dôsledku vyplýva zo snahy vytvoriť nie dejiny štátu na území Slovenska s prihliadnutím na právny vývoj, ale

¹ Por. napr. BEŇA, Jozef – GÁBRIŠ, Tomáš: *Dejiny práva na území Slovenska I (do roku 1918)*. Bratislava : UK, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, s. 19 – 20.

² ŠVEC OVÁ, Adriana – GÁBRIŠ, Tomáš: *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 128.

skutočné právne dejiny – zoradenie právnych inštitútov a inštitúcií vo vecnom poradí a skúmanie ich historického vývoja. Štruktúra práce zároveň nie je závislá od „národného“ vnímania štátnych celkov, v ktorých Slováci v dejinách žili, pretože najpodstatnejším kritériom je charakter štátu a jeho sociálno-právna štruktúra. Dôležitejším medzníkom sa preto javí rok 1848 ako rok 1918.

Práca ponúka mimoriadnu pestrosť z hľadiska informácií – dá sa povedať, že z tohto pohľadu ide o jednu z najlepších učebníc právnych dejín na Slovensku. Je skôr na zamyslenie, ako sa s množstvom informácií vyrovnajú dnešní študenti, ktorí sú konfrontovaní so zhoršujúcou sa úrovňou vzdelávania na stredných školách. Právne dejiny ako predmet totiž predpokladajú zvládnutie istej úrovne vedomostí histórie od bývalého žiaka strednej školy, aby sa mohol začať orientovať smerom k právu. S klesajúcou úrovňou vzdelávania na stredných školách potom môže relatívne rásť náročnosť vysokoškolského štúdia.

V práci citeľnejšie chýba podrobnejší pohľad na Nitrianske a Biharské kniežatstvo (do zač. 12. storočia), hoci je táto téma v slovenskej historiografii dobre spracovaná.³ Tieto inštitúty sú pritom zaujímavé z hľadiska správy, nástupníckeho systému i územno-organizačnej štruktúry uhorského (a v podstate i veľkomoravského) štátu.

Asi najspornejším dojmom pôsobí konštatovanie autorov, že patrimoniálny štát sa vyznačoval súkromnoprávnou povahou, a dokonca správa tohto štátu bola súkromnou správou panovníka tak v centre, ako i v jednotlivých územných celkoch.⁴ Tento záver je, samozrejme, konformný s tzv. patrimoniálnou teóriou, ktorá hovorí o tom, že panovník je vlastníkom celého územia štátu. Môže však štát existovať bez správy, ktorá by mala verejnoprávnou povahu? Išlo by ešte o štát?

Tu by sa žiadalo zdôrazniť, že takýto záver je presne opačný od hodnotenia, ktoré sa v analogickej situácii vyskytlo v českej historiografii.⁵ Podľa neho štát u nás existoval práve v období do 13. storočia, kým všetko patrilo panovníkovi, a až následnou „privatizáciou štátu“⁶ vlastne štát zaniká. Správu už nevykonávajú beneficiári – teda štátni úradníci – ale pozemková šľachta,

³ STEINHÜBEL, Ján: *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska. Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*. Bratislava, Rak; Veda, 2004.

⁴ ŠVECOVÁ – GÁBRIŠ, ref. 2, s. 61, 70.

⁵ TŘEŠTÍK, D.: *Mysliť dějiny*. Praha; Litomyšl, Paseka, 1999, s. 92 – 97. S tým, že pokladáme vývoj v Českom kniežatstve a Uhorskom kráľovstve za podobný.

⁶ Doslova tento termín používajú niektorí českí medievalisti, por. ŽEMLIČKA, Josef: České 13. století: „privatizace“ státu. In: *Český časopis historický*, roč. 101, 2003, s. 509 – 541.

ktorej úrady sú spravidla dedičné. Neexistuje už žiaden byrokratický štát s vyspelou štátnou správou, pretože všetko je v súkromných rukách.

Je samozrejmé, že termín „privatizácia“ českého štátu, ktorý narobil v tejto diskusii azda až zbytočné problémy, nie je najvhodnejšie zvolený. Dôležité skôr je, že na základe rovnakej, teda patrimonialnej teórie, možno dospieť k úplne opačnému záveru. Je pravdou, že D. Třeštík nepracoval právnohistoricky a označeniu patrimonialný štát sa v podstate vyhýbal. Zmysel jeho slov je však podobný. Preto by mal byť jeden z týchto pohľadov na štát do 13. storočia nesprávny.

Domnievam sa, že A. Švecová a T. Gábriš doťahovali patrimonialnú teóriu do prílišných podrobností. Pri správe štátu nie je rozhodujúca správa majetkov, pretože by malo byť v podstate jedno, kto tieto majetky vlastní. Vlastníctvo je predsa súkromnoprávny inštitút. Verejná správa sa zaoberá správou verejných záležitostí, v prípade včasného Uhorska by išlo napríklad o výber daní či výkon súdництва. Tieto oblasti však nemôžu mať súkromnoprávnu povahu, pretože, ak berieme vážne delenie práva na verejné a súkromné, v tomto prípade ide jednoznačne o nadradenosť štátu nad ostatnými subjektmi. Z toho vyplýva, že aj keby existoval ideálny stav a panovník by bol skutočne jediným vlastníkom celého územia štátu, stále by museli existovať veci verejné, ktoré by boli predmetom správy. „Verejnosť“ či „súkromnosť“ veci nevyplýva z toho, kto túto vec spravuje, vyplýva z povahy veci samotnej.

Dalo by sa možno skôr povedať, že základný rozdiel medzi štátom „patrimonialným“ a štátom po 13. storočí je v tom, že kým do 13. storočia je štát spravovaný v zásade kráľovými úradníkmi, rozsiahlymi donáciami 13. storočia dochádza nielen k zmenšovaniu kráľovskej donácie, ale taktiež k delegovaniu štátnej moci na šľachticov, ktorí už túto moc nevykonávajú ako úradníci kráľa, ale ako súkromné osoby. Aj v takomto prípade však vykonávajú svoju súdnu či správnu moc vo verejnom záujme, sú teda reprezentantmi verejnej správy, nech už je spôsob jej vzniku akýkoľvek.

To je vlastne aj podstatná otázka, na základe ktorej môžeme hodnotiť charakter štátu: akým spôsobom sa ľudia spravujúci veci verejné dostanú k moci, a aký je spôsob ich kontroly?

Vyššie uvedené poznámky nemenia nič na skutočnosti, že predložená práca je azda najzaujímavejšou zmenou v právnohistorických učebniciach za posledné desaťročia. Dúfajme, že sa stane vzorom, ako sa vyrovnáť s nepochopením významu právnych dejín ako vedeckej i pedagogickej disciplíny.